

A

- ἀβάρετος : ἄοκνος, ἀκούραστος 297
 ἀβασταγή, ἦ : βαστάγι, βασταζόμενο δέμα 108
 ἀγγελιάζομαι : ψυχορραγῶ 352
 ἀγκαλά : ἄν καί, μολονότι 29, 149
 *ἀγνωστος : αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει γνώση, ἄμαθος, ἀθῶος 185
 ἄελλα, ἦ : θυελλώδης ἄνεμος, ἀνεμοστρόβιλος 83
 αἰμωδίασις, ἦ : μούδιασμα (μέλους τοῦ σώματος) 32· αἰμωδιασμέ-
 ρος : μουδιασμένος 123
 ἀκαρῆς : φρ. ἐν ἀκαρεῖ : στή στιγμή, ἀκαριαῖα 18, 324
 ἀκμή : φρ. εἰς τὴν ἀκμὴν : ἄκρη-ἄκρη, στὸ ἀκρότατο σημεῖο 282
 *ἀλμπιρίστι : ἀρβανίτικα, ἀλβανιστί 81
 *ἀλτάρε : Ἄγια Τράπεζα τῶν καθολικῶν 6
 ἀμαύρωσις, ἦ : (γιά τὴν ὄραση) ἐξασθένηση, ἐλάττωσις 340
 *ἀμόρε : ἀγάπη, ἔρωτας 115
 *ἀμπόδεμα, τό : μαγικὴ πράξις μὲ τὴν ὁποία, κατὰ τὴ λαϊκὴ ἀντί-
 ληψή, ἀποτρέπεται ἡ συνουσία τῶν νεονύμφων ἢ γίνεται ἀνα-
 φρόδιτος κάποιος ἄνδρας, εἶδος καταδέσμου, ὀρχιπέδη 358
 *ἀνάλαβος, ὁ : ἀρχικὰ ἔνδυμα τῶν μοναχῶν, σὰν σάλι, ἀργότερα
 διακριτικὸ τοῦ μεγάλσχημου μοναχοῦ, πολυσταύριον 63
 *ἀνάμεσα : ἐνίοτε, πότε πότε, κατὰ διαστήματα 172, 206
 ἀναφαλαντίας : φαλακρὸς 393
 ἀναφάνταλος : ἐλαφρόμυαλος, ποὺ λέει διαρκῶς ἀνοησίες καὶ χα-
 ζομάρες, ἐπιπόλαιος καὶ μωρολόγος 337
 *ἀνεβατός : ζυμωμένος μὲ προζύμι 178
 ἀνεμένος : χαλκρὸς, ἄτονος, μτφ. ἔκλυτος· φρ. ἀνεμένα ἦθη :
 ἔκλυτα ἦθη 24
 ἀνεψιαδὸς καὶ ἀνεψιαδοῦς, ὁ / ἀνεψιαδὴ, ἦ : μικρανεψιός, μικρανε-
 ψιὰ 26, 29

ἀνήβησις, ἦ : ξανάνωμα 292

ἀνθρωπαρέσκεια, ἦ : τὸ νὰ θέλει κανεὶς νὰ ἀρέσει στοὺς ἄλλους 342

ἀνοδία, ἦ : ἀνυπαρξία ὁδοῦ· τόπος χωρὶς δρόμους, δύσβατος 362

ἀντζα, ἦ : κνήμη, γάμπια 186

ἄπαγε : προστ. τοῦ ἀπάγω μὲ ἐπιρρηματικὴ χρῆση : μακριὰ ἀπ' ἐδῶ! 337

ἀπαιτητής, ὁ : διεκδικητῆς δικαιώματος 203

*ἀπασσάλωτη : ἀνοικοκύρευτη, ἀκατάστατη 23

*ἀποκαΐς, ὁ : μέθυσος πού μὲ ἐλάχιστη ποσότητα κρασιοῦ ξαναμεθάει ἀμέσως 162· φρ. ἀποκαΐς πάντα ὁ φοῦρνος : ὁ φοῦρνος ὕστερα ἀπὸ τὴν πυράκτωσή του, ὅταν ἀρχίζει νὰ κρυώνει, λέγεται ἀποκαΐς· τότε μὲ ἐλάχιστη ποσότητα καύσιμης ὕλης εὐκόλα πυρακτώνεται 295

ἀποπέτομαι / ἀφίπταμαι : ἀπομακρύνομαι, πετάω μακριὰ, γίνομαι ἄφαντος· φρ. εἶχεν ἀποπτη (γιὰ τὴν ψυχή) : εἶχε πετάξει μακριὰ 21

ἀποπτη : βλ. ἀποπέτομαι / ἀφίπταμαι

*ἀποσκαφή, ἦ : αὐλάκι ἢ τάφρος πού χρησιμεύει ὡς σύνορο χωραφιῶν ἢ ἀμπελιῶν 88

*ἀπραχτη : ἄτεχνη, ἀδέξια 23

ἀρά, ἦ : κατάρια 294

ἀργάζω : κατεργάζομαι δέρματα 138, 139

*ἀργολαβία (καὶ ἐργολαβία), ἦ : ἐρωτοτροπία 155

*ἀργολάβος (καὶ ἐργολάβος), ὁ : αὐτὸς πού ἐρωτοτροπεῖ 30, 155

*ἀργολογῶ : βλαστοκοπῶ, ἀφαιρῶ ἀπὸ τὸ κλῆμα τοὺς ἀργοὺς βλαστοὺς 113

ἀριστάω, -ῶ : γευματίζω 72

ἀρτίως : ἄρτι, πρὸ ὀλίγου 47, 62, 266, 335

ἀσίκης, ὁ : λεβέντης, παλικάρι 141

*ἀσπίς, ἦ : ἰοβόλο φίδι 70

ἀσφοδελὸς λειμών, ὁ : χῶρος στὸν Ἄδη ὅπου περιφέρονταν οἱ σκιεὲς τῶν ἡρώων 364

ἀτενω̅ς : με̅ τὸ βλέμμα προσηλωμένο 18, 327

ἀφοφητί : ἀθόρυβα 94

B

βαθνυ̅γων : αὐτὸς ποὺ ἔχει πυκνὴ καὶ μακριὰ γενειάδα 393

βακτηρία, ἦ : ραβδί, μπαστούνι 393

βάρδα : πρόσεχε, φυλάξου, μακριὰ 238

*βασιλίσκος, ὁ : ἰοβόλο φίδι 70

βανκαλητικὸς καὶ βανκαλιστικὸς : νανουριστικὸς 12, 363· βανκα-
λίζομαι : νανουρίζομαι 39

βάφω : σκληρύνω, ἀλλοιώνω τὴν ὄψη, θλίβομαι 234

*βεκτασής, ὁ : [μπεκτασής], μέλος τοῦ τάγματος τῶν «βεκτασή-
δων», μωαμεθανῶν δερβίσηδων 118

*βελόνα, ἦ : εἶδος στρατιωτικοῦ καψονιοῦ 29

βρατσέρα, ἦ : μπρατσέρα, ἴστιοφόρο με̅ δύο κατάρτια καὶ δύο πα-
νιὰ σὲ σχῆμα τραπεζίου 223

βύω : βουλώνω, ταπώνω, φράζω ἐντελῶς 359

Γ

γγου̅νε : γκούνα, ἀμάνικο γιλέκο· βλ. καὶ σιγ(γ)ούνη 82, 91

Γέενα, ἦ : κόλαση 70, 71

*γεμενί, τό : φακιόλι, τσεμπέρι· γιὰ τὸ «Μαῦρο γεμενί», πβ. «μαῦ-
ρο γεμενί με̅ λένε/σὰ με̅ χάσης γύρευέ με» 33

*γενιά, ἦ : οἱ συγγενεῖς 140, 171

γεραρός : ἀξιοσέβαστος, σεβάσμιος 61

*γιαβάσικος : ἐλαφρός, ἥπιος, ὄχι σέρτικος 380

*γκιουζέλ : ὠραῖος 392

*γκρού : σηκώσου 86

γρύζω : γρυλίζω 141· μουρμουρίζω 346

Δ

δειματιῶν : ἐμπνέω φόβο, ἐκφοβίζω· δειματοῦμαι : φοβᾶμαι, τρομάζω 35

δέμα, τό : ἐπίδεσμος 145

δεοβίσης καὶ ντεοβίσης, ὁ : (α) μωαμεθανὸς μοναχὸς 117 (τίτλος), 118, 119, 121, 123, 389· (β) θαρραλέος, λεβέντης 381, 386

διάτορος : ὀξύς, διαπεραστικός 294

διδάχος, ὁ : δάσκαλος 289 (τίτλος), 291

*δοξάριον (ὑποκ. τοῦ δόξα), τό : ἀνάξια λόγου τιμητικὴ διάκριση, ἀσήμαντο ἄξιωμα 59

*δουλαμάς, ὁ : ἐπενδύτης 118, 121

*Δράκος, ὁ : τὸ ἀβάφτιστο ἄρσενικὸ παιδί 250 (τίτλος), 253

δράξ, -ακός, ἡ : δράκα, παλάμη, χούφτα, ὅ,τι χωράει στὴ χούφτα, μικρὸς ἀριθμὸς 23

Ε

ἐγγιστα : φρ. ὡς ἔγγιστα : κατὰ προσέγγιση, περίπου 55, 271, 294

*εἰκάζω [καὶ κάζω] : φρ. τοῦ κάστηκε : τοῦ φάνηκε, συμπέρανε 7
εἰκῆ : χωρὶς σκέψη, τυχαῖα 66

εἰκός : φρ. ὡς εἰκός : ὅπως εἶναι φυσικὸ, εὐλόγο 101, 313

ἐλάτης, ὁ : στρατιώτης τοῦ πυροβολικοῦ ποῦ ἵππεύει τὸ ἀριστερὸ ἄλογο σὲ κάθε ζευγὸς ἐλάσεως (ποῦ ἔλκει στρατιωτικὸ ὄχημα) 90

ἐμβαρκαρίζομαι : ἐπιβιβάζομαι σὲ πλοῖο 193, 194, 355

ἐμβάς, -άδος, ἡ : εἶδος ὑποδημάτων ἀπὸ λεπτὸ δέρμα, μάλλινο ἢ ἄλλο ὕφασμα· παντόφλα 6

ἐμπέτασμα, τό : χαρτὶ γιὰ τὴν ἐπικάλυψη τοίχου, ταπετσαρία 309, 311

ἐμπληκτος : ἐκπληκτος 286

Γλωσσάρι

ἐμποδών : φρ. γίνομαι ἐμποδών : γίνομαι ἐμπόδιο, ἐμποδίζω 276,
286

ἐναίσιμος : φρ. ἐναίσιμος διατριβή : πρωτότυπη πραγματεία πού
υποβάλλεται για τήν ἀπόκτηση διδακτορικοῦ διπλώματος 339,
340

*ἐξονοματίζω : φωνάζω δυνατὰ καί με ὕβριστικοῦ τρόπο τὰ ὀνόματα
τῶν ἄλλων 135

ἐπιπροσθοῦμαι : κρύβομαι 88

ἐπίρρινος : αὐτός πού ἔχει μεγάλη μύτη 393

ἐπιχρίστης, ὁ : σοβατζής 309

ἐυθύρριν : αὐτός πού ἔχει ἴσια μύτη 393

Z

*ζαμπούνης, ὁ : ἄρρωστος, καχεκτικός, ἰσχνός 178

ζεοζαβάτι, τό : ζαρζαβατικό 224

H

ἠλακάτη, ἡ : ρόκα 74, 76

ἠλέκτριος : ἀπό ἤλεκτρο, κεχριμπαρένιος 126

(ἡ)λιακωτόν, τό : λιακωτό, ἐξώστης, βεράντα 229, 232

*ἡλιο-μπήλιο : «ἡλιο με τόν ἡλιο», ἀπό τήν ἀνατολή ὡς τή δύση τοῦ
ἡλιου ἢ ἀπό ἀνγῆ σέ ἀνγῆ (σχολικό στιχοῦργημα) 81

ἠλότρητος : τρυπημένος με καρφιά 126

Θ

*θαλάμι, τό : ἡ τρύπα, ἡ φωλιά τοῦ χταποδιοῦ ἢ ἄλλου θαλασσινοῦ
ζώου 265

θαμιστής, ὁ : αὐτός πού πηγαίνει τακτικά κάπου, θαμώνας (ἀπό τὸ
ρῆμα θαμίζω) 270, 273

- θερμός, ὁ : τὸ ζεστό νερό, καὶ ἰδίως ἡ ἀλισίβα 23
θριγκός, ὁ : τὸ πάνω μέρος τοῦ τοίχου, ἰδίως πάνω ἀπὸ παραστάδες/
κολόνες, περίβολος 157, 208
θύλακος, ὁ καὶ ὑποκ. θυλάκιον, τό : τσέπη, μικρὸς σάκος, ἰδίως γιὰ
τρόφιμα 60, 95, 199, 253
θυμελικός : θεατρικὸς 59
θύμος, ὁ : θυμᾶρι 79
θύω : φρ. θύω εἰς τὴν πονηρίαν : πράττω ἢ σκέφτομαι πονηρά,
ἐνδίδω στὴν πονηριὰ 385

I

- ἰθύντωρ, ὁ : ἰθύνων 361
*ἰμπεκκάμπιλε : ἀναμάρτητος 4
*ἰνβεντσιόνε : ἐπινόηση, ἐφεύρεση 4
*ἰνδουλγέντσια, ἡ : ἄφεση, συγχώρηση 304
*ἰνφαλλίμπιλε : ἀλάθητος 4
ἰόχρους : ποῦ ἔχει τὸ χροῶμα τοῦ ἴου, τοῦ μενεξέ, μενεξεδένιος 14
ἰσνάφιοι, τό : σινάφι 391

K

- καθεύδω : κοιμᾶμαι 94
καλιά, ἡ : φωλιά πουλιοῦ 331
κάλφας, ὁ : μαθητευόμενος, βοηθὸς τεχνίτη 137, 268
Καμκαρέα, ἡ : Καπνικαρέα 332
*κάνω : φρ. καλῶς τὰ κάνετε : νὰ εἶστε καλὰ 49
καπίκι, τό : ρωσικὸ νόμισμα μικρῆς ἀξίας 223
καρηβαρία, ἡ : πονοκέφαλος 166
κάρωσις, ἡ : ζάλη, ὑπνηλία, νάρκωση 71
*κάστηκε : βλ. εἰκάζω
*κατιάζω : (κυριολ. γιὰ ὄρνιθες) κουρνιάζω, ἀποσύρομαι στὸ κοτέ-

τσι 172· (μτφ. για ἄνθρωπο) βρίσκω κατάλυμα· βλ. καὶ ξενοκατιάζω

- *καῦκος, ὁ: ἔραστής, ἀγαπητικός 136, 208, 215
- κεσάτι, τό: ἀναδουλειά, χαμηλές εἰσπράξεις 138, 311, 346
- κῆδομαι: φροντίζω, μεριμνῶ για κάτι· νοιάζομαι για κάποιον 45, 104, 364, 393
- *κιάμο, τό: εἶδος χαρτοπαιγνίου 333
- κιβούρι, τό: φέρετρο, τάφος 372 (τίτλος), 373, 375
- *κιουλάφιο, τό: κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ 61
- κιριῶ, κίρημι: ποιητικός τύπος τοῦ κεράννυμι: ἀναμειγνύω κρασί με νερό 48
- *κισμέτι, τό: μοίρα, ριζικό, πεπρωμένο 183
- κλαβανή, ἡ: γλαβανή, καταπακτῆ 172
- *κλανσίνος: ὁ συνεχῶς κλαίων, ὁ θρηνητικός 255
- κλωνί, τό: στριφτό νῆμα 190
- κνῖσα, ἡ: τσίχνα 140
- κόβω: φρ. τὰ κόβω: παίζω χαρτιά 242
- *κόκα, ἡ: κεφάλι, κρανίο 287
- κοκκώνα, ἡ: χαϊδευτική προσφώνηση για γυναῖκες 291
- *κολλαῖνα, ἡ: περιδέραιο με φλουριά 91
- κομιτᾶτον, τό: ὀργανισμὸς συνεργασίας πρὸς ἐπιδίωξη ὀρισμένου σκοποῦ, ἐπιτροπή, π.χ. τὸ κομιτᾶτο τῶν Ἀπόκρεων. Στὸν Παπαδιαμάντη σημαίνει τὰ ἀποκριάτικα θεάματα τοῦ ὀργάνωνε ἡ ἐπιτροπή 146, 147, 151
- κονδότα, ἡ: ἀμοιβὴ κατ' ἀποκοπὴν 335
- κοντραστάρω: πάω κόντρα, ἐναντιώνομαι, ἀντιλέγω 49
- *κοσμολαῖτης, ὁ: «κοσμοκαλόγερος», κατὰ τὸν Παπαδιαμάντη 192 (τίτλος), 197, 203
- *κόσμος: φρ. ποῦ σ' αὐτὸν τὸν κόσμος: πῶς βρέθηκες ἐδῶ; 117, 118, 220· μπαίνω στὸν κόσμο: παντρεύομαι 199, 218, 238, 240, 294
- κόττα-πίττα: (α) ζητῶ, ἀπαιτῶ μερτικὸ, παροχὴ σέ εἶδος 55· (β) καλοπέραση, πβ. φρ. «ζωὴ καὶ κόττα» 145

- κουβέρτα, ἦ : κατάστρωμα πλοίου 117, 218
- *κοῦκος, ὁ : μάλλινος ναυτικός σκοῦφος 3, 315
- *κοννακτσής, ὁ : «ἐπιστάτης εἰς ἓν μετόχιον», κατὰ τὸν Παπαδιαμάντη, προϊστάμενος, ἐπιμελητῆς κοννακιῶ 202
- κοῦρκος, ὁ : γαλοπούλα 140, 141
- *κούτσαβος, ὁ : κουτσαβάκης, ψευτοναῦτης, ψευτοπαλίκαρο 259
- κόφα, ἦ : μεγάλο καὶ φαρδὺ κοφίνι 23
- κρασοβόλι, τό : κρασί 196· ἄφθονη κατανάλωση κρασιῶ 201
- κύαθος, ὁ : κύπελλο, κούπα, φλιτζάνι 118
- κυλινδῶ : κυλίω, μεταφέρω, μετακινῶ 15
- κυνικά καύματα, τά : οἱ ζέστες τοῦ Ἰουλίου, καύσωνες 48

Λ

- *λαλούμενα, τά : μουσικὰ πνευστὰ ὄργανα, λαϊκὴ ὀρχήστρα μουσικῶν ὀργάνων 165, 179
- λεσχηρεία, ἦ : κενολογία, φλυαρία 291
- Λέχος, ὁ : Πολωνός 310
- λιακωτόν, τό : βλ. (ἦ)λιακωτόν
- *λιαλιά-κοκκά, τά : ζαχαρωτὰ (νηπιακὴ διάλεκτος) 110
- λιγύς : (ἐπὶ ἤχου) ὀξύς, διαπεραστικός 122, 129
- λιμοκοντόρος, ὁ : (α) (σκωπτ.) νέος ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ πένεται, κομψεύεται καὶ ἐρωτοτροπεῖ 264, 268, 301· (β) παλαιὸ χαρτονόμισμα τῆς μίας δραχμῆς 101, 163
- λογοθέσια, τά : βιβλία ποὺ ἀνοίγουν κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως, στὰ ὁποῖα εἶναι γραμμένα τὰ ἔργα κάθε ἀνθρώπου 71
- *λοκάντα, ἦ : ἐστιατόριο 342
- λοταριτζής, ὁ : αὐτὸς ποὺ διενεργεῖ κατ' ἐπάγγελμα λοταρία 118, 280

Μ

- *μακελλάραγας, ὁ : ὁ ἀρχισφαγέας, ὁ Χάρος 352

Γλωσσάρι

- * **μαναφοῦκια**, **τά** : ραδιουργίες, ὑποδαυλίσματα, συκοφαντίες, διαβολές 23, 85, 90
- * **μάομαρο**, **τό** : εἶδος στρατιωτικοῦ καψονιοῦ 29
μινύρισμα, **τό** : σιγανὸ κελάηδημα 122
μισότριβη, **ἡ** : γυναίκα μέσης ἡλικίας, μεσόκοπη 264, 265
μολπή, **ἡ** : ἄσμα, τραγούδι 126
- * **μόμπιλα**, **τά** : ἔπιπλα 207
μουσίτσα, **ἡ** : μικρὸ φτερωτὸ ἔντομο ποὺ ἀναπτύσσεται σὲ βαρέλια μὲ μούστο 301
μουστειρής, **ὁ** : πελάτης, ἀγοραστής· ἐπιτήδειος 106, 112, 140, 319, 374
μπακίρα, **ἡ** : χάλκινο (μπακιρένιο) νόμισμα 135
μπαράκα, **ἡ** : παράγκα, παράπηγμα 273
- * **μπαροδάκι**, **τό** : μικρὸ λαγῆνι 145
- * **μπάστα** : στάσου! φτάνει! 115
μπεζίλι, **τό** : εἶδος χαρτοπαιγνίου 275, 276, 277
μπεκιάρης, **ὁ** : ἐργένης 67, 162, 163, 216, 263, 297
- * **μπερικέτι**, **τό** : ἀφθονία ἀγαθῶν, πλοῦτος 179
- * **μπεσιλίκι**, **τό** : νόμισμα τουρκικὸ ἀξίας πέντε γροσιῶν, ποὺ ἀργότερα ὑποτιμήθηκε στὸ ἓνα τέταρτο τῆς ἀρχικῆς ἀξίας 163
μπόλια, **ἡ** : γυναικεῖο κάλυμμα κεφαλιοῦ, μαντίλα, φακιόλι, ἐνίοτε καὶ ποδιά 82, 83, 87, 97, 391
μπομπή, **ἡ** : πομπή, ἀνήθικη πράξη 84
- * **μπουκῶνω** : κόβω τὴν ὄρεξη κάποιου 295
μυκτήρ, **-ῆρος**, **ὁ** : ρουθόνη 282

N

- * **νάμι**, **τό** : ὄνομα, φήμη καλὴ ἢ κακὴ 40, 215, 266 (τίτλος), 269
νάπη, **ἡ** : δασώδης κοιλάδα, φαράγγι 333
νεκροτόκιον, **τό** : μτφ. γιὰ κάτι θνησιγενές 289
νέτος : ποὺ ἔχει ὀλοκληρώσει μιὰ δουλειὰ 73

νήθω : γνέθω 41

*νόμο-τρόπο : φρ. κάμω νόμο-τρόπο : κάνω τ' ἀδύνατα δυνατὰ 297

*νταμπής, ὁ : αὐτὸς ποὺ ψήνει τοὺς καφέδες στὸ καφενεῖο (βλ. καὶ παρανταμπής) 276

*ντανάρο : χρήματα, λεφτὰ 115

ντερβίσης, ὁ : βλ. δερβίσης

*ντερλικώνω : τρώγω (ὕβριστικά) 279

ντόμνο, τό : εἶδος ἀποκριάτικης φορεσιᾶς ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μακρὸ ἐνιαῖο ἔνδυμα μὲ κουκούλα 357

*ντούγκουε : λοιπὸν 322

νωδός : αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει δόντια, φαφούτης 245

Ξ

ξανοίγω : διακρίνω 247

*ξενοκατιάζω : (μὲ ἐρωτικὴ σημασία) ξενοκοιμᾶμαι· βλ. καὶ κατιάζω 103, 350

ξίικος : λιποβαφής· φρ. πωλῶ ξίικα : κλέβω στὸ ζύγι 101, 112, 267

Ο

ὀθόνη, ἡ καὶ ὑποκ. ὀθόνιον, τό : ὕφασμα· πληθ. ὀθόνια : ἐνδύματα, πετσέτες κτλ. 95, 173, 374

οἶχομαι : φεύγω, ἀπομακρύνομαι, χάνομαι 232

ὀκλάζω : λυγίζω τὰ γόνατα, κάθομαι ὀκλαδόν, γονατίζω 83

ὀλιγοδρανῶν, -οῦντος : ἀδύναμος 286

ὀπωσοῦν : κάπως, λιγάκι, κατὰ κάποιον τρόπο 192, 240, 285, 306, 332, 334, 338, 341, 356, 362

*ὀριτζινάλε : ἰδιότροπος, ἰδιόρρυθμος 312

*οὐλεμάς, ὁ : μουσουλμάνος ἀπόφοιτος ἱερονομικῆς σχολῆς ποὺ διορίζόταν συνήθως ἱεροδικαστῆς 118, 124

ὄχθος, ὄ: ὕψωμα ἐδάφους, ὄχθη 25, 87, 88

ὄψον, τό: προσφάγι, μεζές 48

Π

*παλλίον, τό: ράσο τῶν μοναχῶν 63

πάλος, ὄ: πάσσαλος, παλούκι 88

*πάνε: ψωμί 115

παννυχίς, -ίδος, ἦ: παννυχίδα, ὀλονύκτια ἀκολουθία, ἰδίως τὴν παραμονὴ θρησκευτικῆς γιορτῆς 55, 195, 196, 228, 229, 234, 327· ὀλονύκτια διασκέδαση, νυχτέρι 381

*παπουδιάζω: ζαρώνει τὸ δέρμα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν μου ἀπὸ τὴν παραμονὴ στὸ νερὸ γιὰ πολλή ὥρα 262

*παραδίω: φρ. τὸν ἐπαραδόθηκα: τὸν διδάχτηκα 44

παρακλήτωρ: αὐτὸς ποὺ προτρέπει, ἐνθαρρύνει μὲ τὰ λόγια 332, 335

*παραλλαγίζω: κάνω «παραλλαγή», σολφέζ, «συλλαβίζω» τὶς μελωδίες, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Παπαδιαμάντη (ὅ,τι στὴ βυζαντινὴ μουσικὴ θὰ λέγαμε «παβουγαδίζω») 389

*παρανταμπής, ὄ: ὁ βοηθὸς τοῦ νταμπῆ (βλ. λ.) 276

*παραπανίζω: δείχνω ὑπερβάλλοντα ζῆλο, πλειοδοτῶ, ὑπερθεματίζω 120

*παραραδιάζω: παραβαίνω τὴ σειρά, παίρνω τὴ σειρά ἄλλου 254, 255

παρενείρω: παρεμβάλλω, παρενθέτω 84

*πάσο: φρ. καὶ τί πάσο!: καὶ τί βάδισμα! 268

πατινάδα, ἦ: ἐρωτικὸ τραγούδι, μὲ συνοδεία ἔγχορδου ὄργάνου, ποὺ τραγουδιέται τὴ νύχτα στοὺς δρόμους 167, 392

πειράζομαι: φρ. τί πειράζεσαι;: μὴν μπαίνεις στὸν κόπο, δὲν ἦταν ἀνάγκη (φρ. ποὺ λέγεται ἀπὸ φιλοφρόνηση ἐκ μέρους αὐτοῦ ποὺ λαμβάνει κάποιον δῶρο) 178

πεντάρικος: αὐτὸς ποὺ ἀξίζει μία πεντάρα, φτηνός 148

- πεντούγια, ἦ : (μ)πετούγια, πόμολο πόρτας 215, 216
- * πεσκούλια, τά : ψεύτικες πλεξοῦδες καμωμένες με μασούρια χρυσὰ καὶ φοῦντες πὺν ρίχονται πίσω στὴν πλάτη 82, 91
- * πίκκολο : μικρό, μωρὸ 191
- πῖλος, ὁ : κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, καπέλο 30
- πιστός : φρ. εἶχε τὰ πιστά : εἶχε ἐμπιστοσύνη 364
- * πλακόπιττα, ἦ : πρόχειρη πίτα πὺν παλιότερα τὴν ἔψηναν σὲ σιδερένια ἢ λίθινη πλάκα, τὴν ὁποία τοποθετοῦσαν με τὴ σιδεροστὰ στὴ φωτιὰ τῆς παραστιᾶς 178
- πλανήτης, ὁ : πλάνης, περιπλανώμενος, ἀλήτης 326
- πολιτεύω : φέρομαι με πολιτικότητα, χειρίζομαι με ἐπιτήδειο τρόπο 104, 105
- * πομπιωμένη : πομπεμένη, ρεζίλιμένη 23, 68, 84, 207
- * πουτούρι, τό : βράκα στενὴ στὰ σκέλη καὶ πλατιὰ στὰ ὀπίσθια 185
- * πρόσφωλο, τό : μπφ. ἔναυσμα γιὰ καβγά 23
- πίλον, τό : πούπουλο 122

P

- ρέγχω : ροχαλίζω 90, 91, 350, 376
- * ρετσίνα, ἦ : εἶδος φτηνοῦ ντόπιου ὑφάσματος 336
- ρητινίτης, ὁ : κρασὶ πὺν περιέχει ρητίνη, ρετσίνα 48, 66, 69, 98, 273, 355, 385
- ριπίδιον, τό : βεντάλια 56
- ρύμη, ἦ : (α) στενὸς δρόμος, σοκάκι 282· (β) φρ. εἰς τὴν ρύμην τοῦ λόγου : στὴν ὁρμή, φόρα τοῦ λόγου 285

Σ

- σαρτρέζ, τό : εἶδος ἡδύποτου, λικέρ 108
- * σβάντζικο καὶ σβάντσικο, τό : παλιὸ αὐστριακὸ νόμισμα ἀξίας 95

χρυσῶν λεπτῶν στὸν καιρὸ τοῦ Καποδίστρια 177, 178, 183, 184, 186, 187, 190, 191, 391

σβηστός : ἀδύναμος· ἐδῶ, πιθανῶς, χωρὶς φωτιά 206

*σεῖχουλισλάμης, ὁ : τίτλος τοῦ ἀνώτατου θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ στὴν Τουρκία, ποὺ καταργήθηκε τὸ 1924 124

σηκός, ὁ : κοίλωμα ἐντὸς τοίχου ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν τοποθέτηση ἀγάλματος, ἀγγείου, καντηλιοῦ κτλ. 393

σιάζω : σιάχνω, διορθώνω 190· σιάζομαι : εὐπρεπέζομαι 260· φρ. τὰ σιάξαμε : συμφυλιωθήκαμε 237

σιγ(γ)ούνη καὶ σεγγούνη, τό : μάλλινος, ἀμάνικος ἐπενδύτης, ἰδίως γυναικῶν βλ. καὶ γγοῦνε 91

σιμός : πεπλατυσμένος, πλακουτσός (γιὰ μύτη)· αὐτὸς ποὺ ἔχει πεπλατυσμένη μύτη 3, 306

σκεμπέ, ἢ καὶ σκεμπές, ὁ : κοιλιά, στομάχι σφάγιου γιὰ πατσά 355

*σκιάς, ὁ : ἀγριάνθρωπος, φόβητρο, κακοποιός, τραχὺς καὶ ἀπότομος ἄνθρωπος 142

*σκληροῖσι : ἑλληνοῖσι 81

σκόμβρος, ὁ : σκουμπρὶ 355

σκόνταμμα, τό : ξεγέλασμα, ἀπάτη (κατὰ τὸν Σ. Ζουμπουλάκη ἀμάρτυρο μὲ αὐτὴ τὴ σημασία στὰ λεξικά) 136

σκουτιά, τά : ἐνδύματα 229

σκύβαλον, τό : ὑπόλειμμα ἀπὸ κοσκίνισμα ἢ καθάρισμα δημητριακῶν 267

στυτοτόμος, ὁ : αὐτὸς ποὺ ἐπεξεργάζεται δέρματα, ὑποδηματοποιὸς 250, 253, 340

σμάραγος, ὁ : ἰσχυρὸς ἤχος, πάταγος 286

*σουρτοῦκο, τό : κοντὸ ἀντρικὸ πανωφόρι 315

σοῦστα, ἡ : εἶδος μόνιππου δίτροχου ὀχήματος 229

σπαλέτο, τό : σάλι· σπαλετοειδῶς : τυλιγμένο σὰν σάλι 315

σπετσιέρης, ὁ : φαρμακοποιὸς 225

στιχολογία, ἡ : ἐκκλησιαστικὴ ἐμμελὴς ἀπαγγελία (σὲ ἀντιδιαστολή πρὸς τὴν ψαλμωδία) 55

- * *στομῶνω* : [(α) ἀμβλύνω, γίνομαι λιγότερο κοφτερός] 61· (β) ὀξύ-
νω 391
στοναχί, ἦ : στεναγμός, θρήνος 16
στρουθί(ον), τό : μικρὸ πουλί· σπουργίτι 70, 87, 331
στροφεύς, ὁ : μεντεσές 30
στωμύλος : φλύαρος 3
συνοδία, ἦ : συνοδεία 16, 17
συντυχία, ἦ : τυχαία συνάντηση, κουβεντολόι 362
* *σφλομῶνω* : πνίγω μὲ σφλόμο [φλόμο], στενοχωρῶ, ζαλίζω, κάνω
κάποιον ν' ἀσφυκτιᾷ 265
σχήμα, τό : τὸ ἐξωτερικὸ ἔνδυμα καὶ κατ' ἐπέκταση ἡ ιδιότητα
ἱερωμένου ἢ μοναχοῦ 6, 43, 49, 61, 63, 64, 193, 194

Τ

- τακερός* : (για τὸ βλέμμα) πλήρες πάθους, ὑγρὸ, τρυφερὸ 392
τανύω : τεντώνω· φρ. *τανύω τὸ στόμα* : ἀνοίγω τὸ στόμα, ἀρχίζω
νὰ μιλῶ 38, 300· *τανύομαι* : τεντώνομαι 61, 110
τεθηπώς, -ότος : ἐκπληκτος, σαστισμένος (ἀπὸ τὸ ρῆμα *τέθηπα*,
παρρακείμενος μὲ σημασία ἐνεστώτα) 128
τελατίνι, τό : κατεργασμένο δέρμα μοσχαριοῦ, κατάλληλο γιὰ τὴν
κατασκευὴ ὑποδημάτων 391
* *τζουμπές, ὁ* : μακρὸς ἐπενδύτης 118, 121
τουμπεκί, τό : εἶδος καπνοῦ γιὰ ναργιλὲ 353, 378
τουρκογένατο, τό : τούρκικο, ἄγριο γινάτι 252
τριγλή, ἦ : μπαρμποῦνι 66
* *τριγυρισμένη* : αὐτὴ ποὺ γυρίζει στὰ σοκάκια, ἡ τριγυρίστρα, ἡ
αὐτὴ ποὺ ἔχει γυρίσει μὲ πολλοὺς 23
* *τρισέκι, τό* : γωνία δρόμου 371
τροπάνη, ἦ : ζυγαριὰ 71
* *τσαγκλί, τό* : δοχεῖο πῆλινο μισοσπασμένο 102
* *τσελεπής, ὁ* : ἀρχοντάνθρωπος, κύριος, καθὼς πρέπει 318

Γλωσσάρι

- *τσόλια, τά: στρώματα από φτηνό ύφασμα 229
- *τσουμπές, ό: βλ. τζουμπές
- *τσούπα, ή: κορίτσι, νεαρή γυναίκα 83, 178
τυπικάρης, ό: μοναχός που έχει τὸ διακόνημα τῆς τήρησης τοῦ
Τυπικοῦ 228

Υ

- ὑπερόριος: ό ξενιτεμένος, ό ἐξόριστος 123
- ὑσσωπον, τό: φυτὸ μὲ ἀρωματικὲς καὶ φαρμακευτικὲς ιδιότητες
79

Φ

- φαίλονον, τό: φαίλονι, ἄμφιο τῶν ἱερέων 62, 393
- *φαμίλια, ή: (α) σύζυγος 110, 111, 114, 115, 116, 138, 142, 252·
(β) οἰκογένεια 142, 183, 221
- φαρμασῶνος, ό: φαρμασόνος, ἐλευθεροτέκτων, μασόνος 342
- φερέοικος: αὐτὸς ποὺ φέρει μαζί του τὸ σπίτι του, ὅπως τὸ σα-
λιγκάρι καὶ ἡ χελώνα (μτφ.) αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει μόνιμη κα-
τοικία, νομάς, πλάνης 119, 325
- φλάρος, ό: καθολικὸς ἱερέας 309
- φλιά, ή: ή παραστάδα θύρας, τὸ κατώφλι 350
- φουρτζίζω: θυμώνω, ἐξοργίζω 43, 144, 145, 195
- *φυσέκι, τό: κύλινδρος κερμάτων τυλιγμένων σὲ χαρτὶ μὲ σχῆμα
φυσιγγιοῦ 135

Χ

- *χαμοθιός [καὶ χαμοθεός], ό: ό ἰσχυρὸς προστάτης, («τὸ μέσο» 60,
263
χα(μ)ψί, τό: μικρὸ ψάρι, ἰδίως παστὸ 48, 355

- * *χαχάμης*, ὁ: τίτλος τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἰσπανοεβραίων τῆς Ἀνατολῆς, [ραβίνος] 311
χειροίς, -ίδος, ἦ: *μανίκι* 253
χιβάς, -άδος, ἦ: *ἀχιβάδα*, *κόγχη* σὲ τοῦχο κτιρίου, *ιδίως* ἢ *κόγχη* τοῦ ἱεροῦ βήματος τῶν ναῶν 70
χωσιά, ἦ: *παγίδευση*, *ἐνέδρα* 76

Ψ

ψυχομέτρι, τό: πλῆθος ἀνθρώπων 141

Ω

ὄμιος: αὐτὸς ποὺ μπορεῖ νὰ ἀγοραστεῖ, ποὺ πωλεῖται ἀντὶ χρημάτων (ἀπὸ τὸ ρῆμα *ὠνοῦμαι*) 388

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

- * *columbas et gallinas* [λατ.]: *περιστέρια καὶ ὄρνιθες* 365
* *Dio cane* [ἰταλ.]: *σκυλοθεὸς (ὡς βλασφημία)* 309
* *Dio porco* [ἰταλ.]: *γουρουνθεὸς (ὡς βλασφημία)* 309
* *Il santo Spiridion ha fatto questo caso* [ἰταλ.]: ὁ ἅγιος Σπυρίδων ἔκανε αὐτὸ τὸ θαῦμα 6
* *sans façon* [γαλλ.]: *ἀνεπιτήδευτα* 305
* *ubiquitatem* (αἰτ. τοῦ *ubiquitas*) [λατ.]: *τὴν πανταχοῦ παρουσίαν* 270
* *un bastardo Ebreo* [ἰταλ.]: *ἕνας μπασταρδεμένος Ἑβραῖος* 310

ΜΕΤΑΓΡΑΜΜΕΝΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

(ἐξαιρούνται ὅσες ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη στὸ κείμενο)

- * *ἄ, πεκκάτο!* [(ἰταλ.) a, peccato!]: ἄ, κρίμα! 313
- * *ἄσκ ὀλσοῦν* [(τουρκ.) aşkolsun]: ἄς γίνει, γενηθήτω· μπράβο, εὖγε (χαίρετισμὸς μετὰξὺ δερβίσηδων) 118, 121
- * *δόλτσε φάρ νιέντε* [(ἰταλ.) dolce far niente]: ὠραία ποὺ εἶναι ἡ τεμπελιὰ 136
- * *κὲ γράν φιλόζοφο!* [(ἰταλ.) che gran filosofo!]: τί μεγάλος φιλόσοφος! 4
- * *κὲ ποέτα!* [(ἰταλ.) che poeta!]: τί ποιητῆς! 4
- * *κετοὺ ἴστε* [ἀλβαν.]: ἐδῶ ἦταν 391
- * *μὰ γαλαντούμο!* [(ἰταλ.) ma galantuomo!]: μὰ τί ἀρχοντάνθρωπος! 4
- * *μὰ δόττο, δοττίσιμο, κὲ ταλέντο!* [(ἰταλ.) ma dotto, dottissimo, che talento!]: ἀλλὰ σοφός, σοφότατος, τί ταλέντο! 4
- * *μὰ μπράβο!* [(ἰταλ.) ma bravo!]: τί λαμπρός! 4
- * *μαραῶζ μπὸς βέο* [(τουρκ.) maraz boşver]: ζέχνα τὰ μαράζια 391
- * *ντούγκουε, ἀμίκο* [(ἰταλ.) dunque, amico]: λοιπόν, φίλε 310
- * *ὄρσε, ντούγκουε!*: ὄρσε, λοιπόν! 319
- * *πὲρ λ' ἀμόρε!* [(ἰταλ.) per l'amore]: γιὰ τὴν ἀγάπη (τοῦ Θεοῦ), γιὰ τ' ὄνομα (τοῦ Θεοῦ), δὲν εἴμαστε καλὰ 319
- * *σέντσα φέδε* [(ἰταλ.) senza fede]: χωρὶς πίστη, ἄπιστος 319
- * «*Σόμερ Ἰσραέλ*»: παραφθορὰ -ἢ παρανάγνωση;- τοῦ «*Σεμὰ Ἰσραέλ*», ὕμνου τῆς Συναγωγῆς, κατὰ λέξιν «*ἄκουε Ἰσραήλ*» 311

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

* *φόρτισο γινάτι* : «ἰσχυρὸς θυμὸς», ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Παπαδιαμάντης,
ἀντιδιαστέλλοντα τὸν «θυμὸν» πρὸς τὴν «ὀργήν» 195, 200, 203

* *Χριστὸς δὲ σὲρ-Μαρία!* [ἄρβαν.] : ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Παναγία! 182